

(Ne)sigurna u online prostoru ?

IZVJEŠTAJ

O RODNO ZASNOVANIM DEZINFORMACIJAMA
I ONLINE NASILJU PREMA ŽENAMA
U POLITICI U CRNOJ GORI

(Ne)sigurna u online prostoru ?

IZVJEŠTAJ

O RODNO ZASNOVANIM DEZINFORMACIJAMA
I ONLINE NASILJU PREMA ŽENAMA
U POLITICI U CRNOJ GORI

Izdavač:

Centar za monitoring i istraživanje CeMI
Bul. Sv. Petra Cetinskog 96
e-mail: info@cemi.org.me
www.cemi.org.me

Februar, 2022. godine

Urednik:

Teodora Gilić

Autor:

Teodora Gilić
Maja Bjelić
Milica Zrnović

Štampa:

Smart Print

Tiraž:

100

Godina izdanja:

2022

Ovaj izvještaj je pripremljen u okviru projekta „Borba protiv rodno zasnovanih dezinformacija i online nasilja nad ženama u politici u Crnoj Gori“ koji sprovodi Centar za monitoring i istraživanje (CeMI) uz podršku kanadskog Fonda za lokalne inicijative (Canada Fund for Local Initiatives - CFLI).

Sadržaj izvještaja je isključiva odgovornost CeMI-ja i ni na koji način ne može biti interpretiran kao zvanični stav kandaskog Fonda za lokalne inicijative.

SADRŽAJ

1.	UVOD	6
2.	POJMOVNA ODREĐENJA	7
3.	UZROCI I POJAVNI OBLICI	8
4.	ANALIZA STANJA	10
4.1.	MIM STRANICE	15
4.2.	MEDIJI	20
4.3.	JAVNOST	21
5.	ANALIZA PRISTIGLIH PRIJAVA	22
6.	ZAKLJUČCI I PREPORUKE	23
	ANEKS 1: Leksikon pojmoveva	26

1. UVOD

Pojava interneta i dinamičan razvoj informacijske tehnologije značajno je uticao na pojavu novih oblika komuniciranja. Tradicionalni mediji svakog dana sve više gube na značaju, a prostor dobijaju novi mediji, naročito socijalne mreže. Pored pozitivnih promjena, socijalne mreže su otvorile prostor za širenje narativa koji ima za cilj da diskredituje i obsehrabri pojedince javnog diskursa u svom političkom djelovanju, a naročito su na meti žene.

Cilj ovog izvještaja jeste da skrene pažnju na fenomen rodno zasnovanih dezinformacija u digitalnom okruženju i online nasilja nad ženama u politici u Crnoj Gori. Ovaj izvještaj je nastao u okviru projekta “Borba protiv dezinformacija i online nasilja nad ženama u politici u Crnoj Gori edukacijom žena i kampanjom zagovaranja”, koji CeMI sprovodi uz finansijsku podršku Kanadske ambasade u Beogradu, putem Kanadskog fonda za lokalne inicijative (CFLI). S provođenjem monitoringa i analizom sadržaja na društvenoj platformi Facebook, CeMI je prepoznao različite forme online nasilja nad ženama, kojem, potencijalno, mogu da budu izložene sve žene, bez obzira na njihov socijalni status, starost, profesiju ili neku drugu karakteristiku. S tim u vezi, ovaj izvještaj pruža uvid u specifičnosti različitih oblika nasilja u digitalnom okruženju, prikazuje konkretnе slučajeve online nasilja nad ženama u politici, kao i primjere rodno zasnovanih dezinformacija u Crnoj Gori, objašnjavajući na koji način se one šire i kakav uticaj imaju na žene u politici u Crnoj Gori.

Ovim izvještajem, CeMI želi da ukaže na to da žene nijesu zaštićene u digitalnom prostoru, te da svakog dana mogu postati žrtve sajber bulinga, osvetničke pornografije i drugih vidova digitalnog nasilja, te da je potrebno sistemski prići ovom problemu, kako bi se doprinijelo stvaranju bezbjednijeg online okruženja.

2. POJMOVNA ODREĐENJA

Kako bi se razumio sadržaj ovog izvještaja, potrebno je razumijeti šta podrazumijeva rodno zasnovano nasilje, šta je digitalno okruženje i koje su njegove specifičnosti.

Naime, rodno zasnovano nasilje nad ženama obuhvata ono nasilje koje je usmjerenovo **protiv žene zato što je žena**, odnosno ono, koje nesrazmjerno pogađa žene. (Istanbulска konvencija, član 3).

Možemo u analitičke svrhe izdvojiti dve *differentia specifica* digitalnog okruženja u odnosu na tradicionalno, ne-digitalno, okruženje: 1) kidanje simultanosti dimenzija vremena i prostora koje dovode do stvaranja konfiguracije virtuelne stvarnosti digitalnog okruženja; 2) zamagljivanje jasne razlike između koncepata privatnog i javnog. Novo digitalno okruženje se svojom digitalnošću, interaktivnošću, hipertekstualnošću, virtualnošću, umreženošću i simulativnošću oštro se suprostavilo dotadašnjim prirodnim zakonima vremena i prostora (Lister 2003, 44 u Knežević 2020, 144). Prostor tokova digitalnog okruženja kida simultanost prostora i vremena i omogućava asinhrono djelovanje – akteri komunikacije mogu sami birati vreme u kome će se komunikacija odvijati, dok bezvremeno vrijeme, sa druge strane, karakteriše upravo pojedinačan izbor aktera komunikacije kada će u komunikaciju stupiti, odnosno, priključiti se na mrežu, zajedno sa prostorom tokova omogućava interakciju u digitalnom okruženju (Castells 2009, 33–35 u Knežević 2020, 145).

Prepoznajemo različite oblike online nasilja: (1) sajber proganjanje (cyberstalking); (2) sajber nasilništvo (cyberbullying); (3) doksovanje (doxing); (4) osvetnička pornografija (non-consensual pornography) i (5) trolovanje (trolling).

Bez obzira o kojoj vrsti digitalnog nasilja je riječ, online nasilje koje je usmjerenovo prema ženama, ima za cilj da targetira ženu zato što se bavi javnim poslom (politikom, novinarstvom, aktivizmom itd.).

3. UZROCI I POJAVNI OBLICI

Rastom broja žena koje se uključuju u političke aktivnosti raste vidljivost, ali i učestalost i obim nasilnih odgovora protivnika ovih procesa. Situacija u Crnoj Gori, kada se govor o ovom problemu, prati svjetska dešavanja, samo su pojavnici oblici i uzroci nasilja nad ženama u Crnoj Gori drugačiji. Uzroci i načini iskazivanja nasilja nad ženama se razlikuju zbog kulturno-istorijskih i društvenih razloga. Na kraju, svakako, žene i u svijetu i u Crnoj Gori plaćaju veliku cijenu za svoju participaciju u javnom i političkom životu.

Targetiranje žena na društvenim mrežama je reakcija dijela stanovništva Crne Gore na "izdaju" patrijarhalnih vrijednosti koje su zastupljene u Crnoj Gori. Ovakve reakcije su vidljive u komentarima na Facebook-u kao što su "**Bolje joj je da ide kući da čuva djecu umjesto što se bavi politikom**", "**Istupi gospodo iz partije! Ili učuti!**" i slično. Pomenuti primjeri pokazuju da način baštinjenja tradicije i njenih tekovina zavisi od pojedinca, koji najčešće ne pristupa kritički tradicionalnom naslijeđu već slijepo prati sve njegove aspekte. Upravo neki od aspekata naslijeđa crnogorske tradicije doprinose produbljivanju problema rodne nejednakosti njihovim slijepim praktikovanjem. Politika se percipira kao "muški posao" u koji žene ne treba da se miješaju i *kaljaju* svoj i obraz svoje porodice. Nedostatak kritičkog čitanja tradicije rezultira da su u crnogorskom društву i dalje prisutni stavovi poput onoga da "žena treba da ima ulogu isključivo kao majka", da je ona "domaćica u kući", te da je politika "muški posao".

Pojava **repatrijarhalizacije društva** praćene **retradicionalizacijom i reklerikalizacijom** u poslednjem periodu dovela je do značajnog porasta online nasilja i dezinformacija nad ženama u javnom životu i politici Crne Gore. Iako je država bilježila određene pomake u cilju sekularizacije društva, u poslednjem periodu crnogorsko društvo korača unazad putem reklerikalizacije koji doprinosi nazadovanju i kroz druga dva oblika i vraćanju štetnog naslijeđa u društvene tokove.

Kako su, sa jedne strane, religija i patrijarhat muški konstrukti, a sa druge strane, je došlo do pojave sve jačeg uticaja, tj. gotovo neodvojivosti, crkve od političkog života stvara se otklon od procesa senzibilisanja prema pravima žena i drugih manjina. Jedan od pojavnih oblika ovog problema nastao repatrijarhalizacijom i reklerikalizacijom društva jeste pojava da se žene bore za muške konstrukte i poziciju muškarca u društvu obespravljujući, sa druge strane, mjesto i značaj žene. Pa su tako nerijetko i u offline i u online prostoru prisutne osude upućene ženama od strane žena čime se zadaje udarac feminizmu od strane žena za čija prava se ova teorija i zalaže. Na sve to, tolerancija društva na ovu vrstu napada je izuzetno visoka. Preciznije govoreći najčešće takvi istupi nailaze na podršku društva, bivaju ojačavani i produbljeni. Upravo visok stepen društvene tolerancije nasilja nad ženama predstavlja jasan pokazatelj da su patrijarhalne vrijednosti naglašeno prisutne u Crnoj Gori.

Ulazak u politiku definitivno je **izlazak iz zone komfora**, iako i za muškarce, za žene je taj izlazak neuporedivo teži, ističu naše sagovornice. Sa tim su povezane stereotipne uloge koje impliciraju da žena lakše postaje meta uvreda i da to ima veći i teži uticaj na nju i njeno okruženje nego što je to slučaj kod muškarca. Kada je riječ o opsegu i jačini uticaja koji uključivanje žene u politiku ima, u obzir se uzima i uloga žene kao majke i supruge. Upravo zato, nalazi do kojih je CeMI došao potvrđuju da se za uključivanje u politiku teže odlučuju **update** žene, naročito **majke**. Na napade od strane kolega i neosuđivanje istih se nadovezuju napadi i javnosti putem društvenih mreža i portala po osnovu (ne) ispunjavanja uloge majke. Nerijetko se tortura sa online prostora prenosi u offline svijet, pa direktne mete, naročito vršnjačkih napada, bivaju djeca političarki i žena često prisutnih u javnosti. Zbog toga, žene se odlučuju na povlačenje iz javnog života kako bi zaštitile ili prekinule torture nad vlastitom djecom.

Regulativa je sledeći, veoma važan aspekt i dodatni uzrok neuključivanja ili povlačenja žena iz javnog i političkog života u Crnoj Gori. Pored svih štetnih uticaja žene za uključivanje u javni život i politiku naročito obeshrabruje činjenica pravne neuređenosti i nezaštićenosti u slučajevima povrede njihovih prava i napada na integritet i ličnost. Online prostor u Crnoj Gori ne podliježe zakonskim regulativama, pa isto važi i za online nasilje i dezinformacije upućene prema ženama u politici. Adekvatna zakonska regulativa *de jure* i reakcija institucija po istima *de facto* bi stvorili sigurno okruženje i uslove za uključivanje žena u politički život i zaštitu njihovih prava.

U različitim pojavnim oblicima nasilje uglavnom dugo traje (može trajati mjesecima, nekada čak i godinama), a fokusira se uglavnom na fizički izgled žene, gdje prepoznajemo verbalne napade u pogledu komentarisanja da li žena puno ili malo troši na garderobu i šminku, da li svojom odjećom izaziva pažnju suportnog pola, odnosno da li je (ili nije) napadno obučena. Pored verbalnih napada, zabrinjavajuće je što je sve više napada u vidu **fotomontaža**, gdje se uglavnom upotrebljava nago žensko tijelo na primitivan način, u vidu nepristojnih, ismijavajućih mimova i fotografija, koje se dijele na društvenim mrežama. CeMI je prepoznao brojne slučajeve neautentičnog koordinisanog ponašanja na Facebook-u, koje nas upućuje na to da je kreiranje i dalje šerovanje, odnosno, dijeljenje ovakvog sadržaja organizованo i gotovo uvijek sa namjerom da se određena ženska ličnost diskredituje i obezvrijedi njen rad, mišljenje i politički aktivno djelovanje.

Koliko je online nasilje nad ženama rasprostranjeno u Crnoj Gori, na koji način se manifestuje prikazujući konkretnе primjere, će detaljnije biti objašnjeno u nastavku ovog izvještaja.

4. ANALIZA STANJA

CeMI je u periodu implementacije projekta sproveo monitoring društvenih mreža u cilju praćenja zastupljenosti rodno zasnovanih dezinformacija i nasilja u online prostoru.

Monitoring se fokusirao na praćenje Facebook-a, imajući u vidu da je ova društvena mreža najčešće korišćena od strane građanki i građana Crne Gore. U okviru projekta, pratio se i Instagram, međutim na ovoj platformi je uočena mnogo manja aktivnost i djelovanje posmatranih aktera. Shodno tome, nalazi stanja predstavljeni u ovom poglavlju se u najvećoj mjeri oslanjaju na podatke i analizu dobijenu koristeći CrowdTangle platformu, putem koje je dozvoljen pristup javnim podacima na Facebook-u.

Za svrhe prikupljanja relevantnih podataka i dobijanja validnog uzorka na osnovu kojeg je pripremljen ovaj izvještaj, monitoring se vršio za period od septembra 2021. godine do februara 2022. godine. Kako bi se predstavila što šira i jasnija slika stanja, a imajući u vidu sporadičnost i ekspromptnost događaja koji rezultiraju napadima na žene u politici, neki od navedenih primjera u ovom izvještaju su prikupljeni i van navedenog perioda.

Monitoring putem CrowdTangle platforme nije pratio komentare na medijiskim portalima, već je fokus bio na sadržajima, reakcijama i komentarima na društvenim mrežama, konkretno Facebooku. Predmet monitoringa su bili sadržaji koje su objavile različite Facebook stranice (mediji, političke partije, političari, državni organi, mim stranice). U periodu monitoringa posmatrana je aktivnost 79 stranica, od čega mediji (25)¹, političke partije (17)², političari (5)³, državni organi (11)⁴, mim stranice (21)⁵, a uzorak je obuhvatilo ukupno 115.532 objavljenih sadržaja.

Od uzokovanih sadržaja svega 995 (1%) se ticalo ili je izvještavalo o mizoginiji, seksizmu u javnom diskursu, govoru mržnje uopšte, ali i osudama istog usmjerenog prema ženama u političkom i javnom životu u Crnoj Gori. Prethodno navedeni podatak ukazuje da crnogorska javnost i mediji veoma malo prostora poklanjaju problematici mizoginije, seksizmu i govoru mržnje u javnom diskursu, posebno prema ženama u politici, te da se o istom veoma malo govorи iako je opšteprisutno u društvu.

¹ RTCG, Portal Analitika, Kolektiv.me, Dnevne novine Dan, Vijesti, CDM Portal, Portal Antena M, kodex.me, Informativni portal IN4S, Pobjeda, Pogled.me, Borba.me, Portal Standard, Aktuelno, Pcnen, Glas Crnogorca, Portal Revije Fokus, MONDO Crna Gora, Indeksonline.me, MINA, NOVA M, Portal Crna Gora, Dnevne, FOS Media, Crnogorske novosti.

² Socijaldemokratska partija Crne Gore – SDP, Demokratska partija socijalista Crne Gore, Aleksa Becic – Demokrate – Demokratska Crna Gora, Demokratski front, Marko Milačić – Prava Crna Gora, Slobodna Crna Gora, Građanski pokret URA, Ujedinjena Crna Gora – Zvanična stranica, Hoća cpcncka demokrampu a, DEMOS – Miodrag Lekić, Pokret za Promjene, Socijaldemokrate Crne Gore, Demokratska Narodna Partija, Bošnjačka stranka, Liberalna partija Crne Gore – LPCG, SNP – Socijalistička narodna partija Crne Gore – СНП ЦГ, Radnička partija.

³ Vladislav Dajković, Dritan Abazović, Milo Đukanović, Draginja Vuksanović, Zdravko Krivokapić

⁴ Ministarstvo odbrane Crne Gore, Ministarstvo zdravlja Crne Gore, Vlada Crne Gore, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, Ministarstvo ekonomskog razvoja CG, Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija Crne Gore, Ministarstvo kapitalnih investicija Crne Gore, Министарство праћења и подршке, највеће, културе и спорта Црне Горе, Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore, Ministarstvo vanjskih poslova Crne Gore.

⁵ Crnogorci, Nije se desilo, The Neprijatni, Stari Liberal, Nemojmo politizovati proteste, Plava Torba DK, Poluciјa, Ne budite dio tog ludačkog pokreta, Ekološka država Crna Gora, Црнничке мудростима, Четвртком не примамо Буксовце, Командир Прдријава, Анимитим, Nismo mi takav lokal: Боксерсение, Spavaš li mirno Prava strano istorije?, Dekonstrukcija, Рожачке Ноу - Прогаџа Смварчица, Forumas sa CdMa, Приатни / грађански активиста / psalam 115.

Javnost u Crnoj Gori je politički izrazito polarizovana što se izražava i u diskursu na društvenim mrežama i medijima. S obzirom na to da javni funkcioneri svoje nastupe često koriste za napade na svoje političke oponente, neistomišljenike ili kritičare, tome usklađuju svoje djelovanje u digitalnom prostoru. Nerijetko se obračuni između političkih partija manifestuju napadom i diskreditacijom žena koje pripadaju suprotnoj političkoj strukturi.

Govor mržnje prema ženama gotovo uvijek se javlja kao posljedica njihovog obavljanja javne funkcije ili posla u čiji uvid ima šira javnost. Na društvenim mrežama se najčešće upotrebljava neutemeljna moralna diskreditacija na osnovu fizičkih karakteristika ili nepoštovanja stereotipnih uloga žene u društvu, i tome slično, što kao svoju posljedicu donosi učestala zastrašivanja i pretnje ženama u politici, kako anonimne, tako i lične i direktnе.

Napadi se najčešće manifestuju prema ženama koje zauzimaju visoko-pozicionirane funkcije, odnosno koje imaju ulogu u procesu donošenja odluka i upravljanju. Redovno, na tapeti medija i komentara su žene poslanice, ministarke, nosioci izborni lista, i slično. U fokusu sadržaja su bile žene prisutne u političkom i javnom životu, i to: poslanica Draginja Vuksanović Stanković (29%), poslanica Božena Jelušić (11%), ministarka Vesna Bratić (8%), poslanica Aleksandra Vuković (5%), ministarka Tamara Srzentić (4%), međutim na Facebooku mnogo se govorilo i o verbalnom napadu i uvredama upućenim novinarkama, te predstavnicama NVO sektora.

Grafički prikaz 1: Žene u politici koje su najviše bile u fokus sadržaja na Facebooku

Draginja Vuksanović Stanković

Božena Jelušić

29%

11%

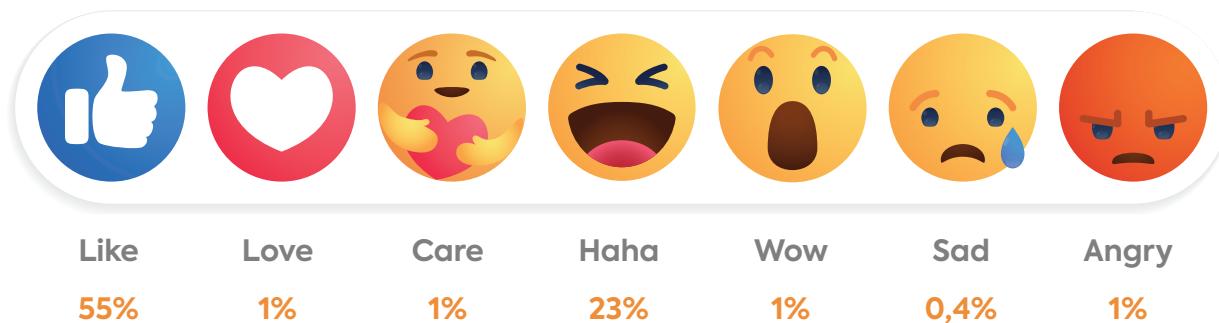
Izvor: Autor izradio na osnovu podataka dostupnih na CrowdTangle platformi

U posmatranom periodu, na uzrokovane sadržaje koji se tiču rodno zasnovanog nasilja prema ženama u politici, ukupno je bilo 86.684 interakcija korisnika⁶. Najčešća reakcija je like (55%) i smijeh (23%). Ovaj podatak izaziva zabrinutost jer ukazuje da je fenomen

⁶ Interakcije uključuju: like, love, care, haha, wow, sad, angry, komentare i share.

mizoginije i govora mržnje prema ženama u politici normalizovan u online prostoru, odnosno da se na sadržaje diskreditacije i ismijavanja žena u političkom životu reaguje smijehom i lajkovanjem (podržavanjem) tih istih sadržaja.

Grafički prikaz 2: Reakcije Facebook korisnika na sadržaje rodno zasnovanog nasilja prema ženama u politici

Izvor: Autor izradio na osnovu podataka dostupnih na CrowdTangle platformi

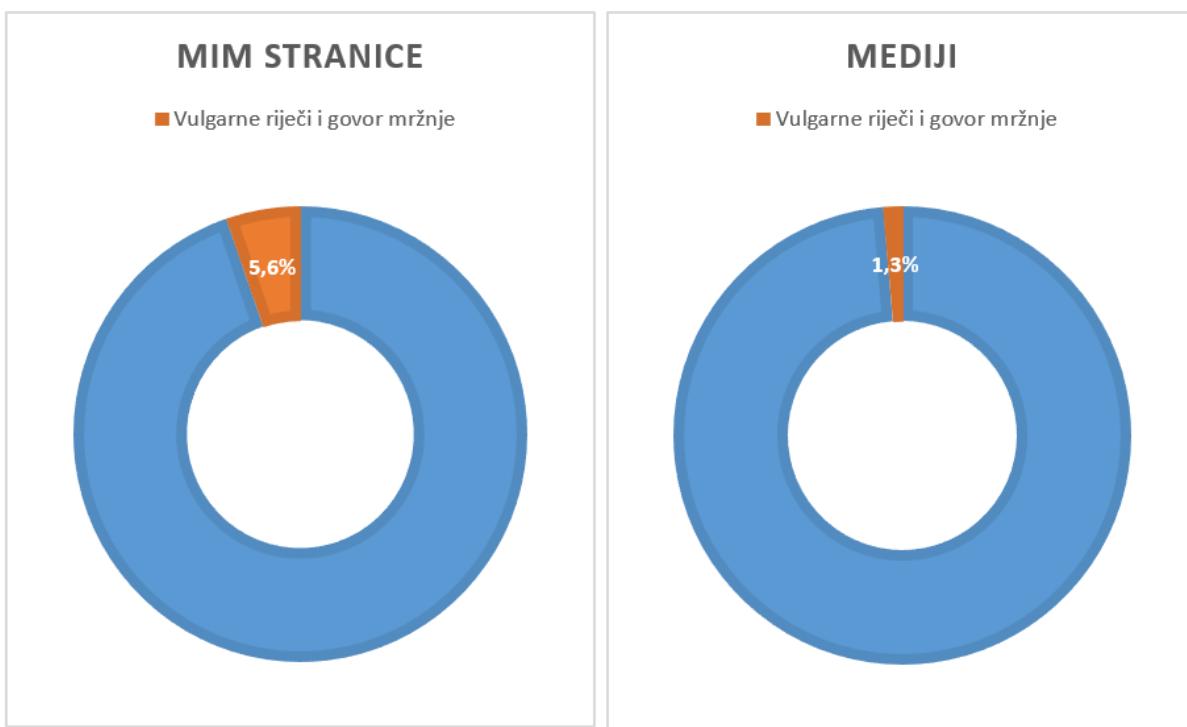
Kada govorimo o komentarima, a kojih je u period monitoringa bilo 14.261, kao glavna karakteristika primjetna je učestala pojava vulgarnih riječi koje su prisutne u okviru uzorkovanih sadržaja na Facebooku. Ovakva situacija je i bila očekivana, uzimajući u obzir činjenicu da je diskusija na Facebooku neregulisana, odnosno regulisana samo pravilima te društvene mreže, a koji se nerijetko selektivno primjenjuju, pa je samim tim i diskusija dosta slobodnija u odnosu na ono što je dozvoljeno zakonom koji reguliše tradicionalne i elektronske medije.

Naime, Facebook pravila nalažu da je zabranjen govor mržnje na ovoj društvenoj mreži jer stvara ambijent zastrašivanja i marginalizacije, a može da podstakne i druge oblike nasilja. U skladu sa pravilima, govor mržnje se definije kao direktni napad na pojedince — a ne na koncepte ili institucije — na osnovu zaštićenih karakteristika kao što su: rasa, etnička pripadnost, nacionalno porijeklo, invaliditet, vjerska pripadnost, seksualna orientacija, pol, rodni identitet, idr. Napadi se definiju kao nasilni ili dehumanizujući govor, štetni stereotipi, izjave o inferiornosti, izrazi prezira, gađenja ili odbacivanja, psovke i pozivi na isključenje ili segregaciju. Takođe, zabranjena je upotreba štetnih stereotipa, koji se definiju kao dehumanizujuća poređenja koja su se istorijski koristila za napad, zastrašivanje ili isključivanje određenih grupa, a koja su često povezana sa drugim oblicima nasilja.⁷ Međutim, i pored postojanja ovih pravila, online nasilje i govor mržnje su u velikoj mjeri zastupljeni.

⁷ Facebook politike o govoru mržnje: <https://transparency.fb.com/policies/community-standards/hate-speech/>

Za dalju, dubinsku analizu uzeti su u obzir komentari koji sadrže elemente govora mržnje, tj. uvrijedljive riječi ili izraze koji ukazuju na mogućnost postojanja istog.⁸ Ono je prepoznato u 212 komentara na sadržaje mim stranica na Facebook-u (5.6%), odnosno u 140 komentara na sadržaje medija (1.3%). Može se zaključiti da su se korisnici u određenoj mjeri uzdržavaju od iznošenja neprikladnih komentara i govora mržnje na medijske sadržaje, dok sa sadržajima koje druge stranice objave na svojim društvenim mrežama to nije slučaj.

Grafički prikaz 3: Postotak zastupljenosti vulgarnih riječi i govora mržnje u odnosu na uzorkovane komentare

Izvor: Autor izradio na osnovu podataka dostupnih na CrowdTangle platformi

Komentari su jednolične, istoznačne i ciljane poruke koje karakteriše neargumentovana diskusija. U komentarima se ne vidi dokazivanje tvrdnje da žene treba da se poštuju, na primjer, niti zašto to ne treba činiti, već se samo na primitivan i nekulturnan način vrijeđaju. Primjetna je i pojava istih komentara od strane istih osoba na više različitih sadržaja, što sugerira potencijalno organizovano komentarisanje u cilju stvaranja utiska spontanosti i masovnosti osude. U nastavku su izdvojeni i grafički prikazani neki od komentara na uzorkovane sadržaje koji imaju elemente govora mržnje.

⁸ Facebook politike o govoru mržnje: <https://transparency.fb.com/policies/community-standards/hate-speech/>

Grafički prikaz 4: Neki od komentara na uzorkovanim sadržajima na društvenim mrežama

Izvor: Autor izradio na osnovu podataka dostupnih na CrowdTangle platformi

4.1. MIM STRANICE

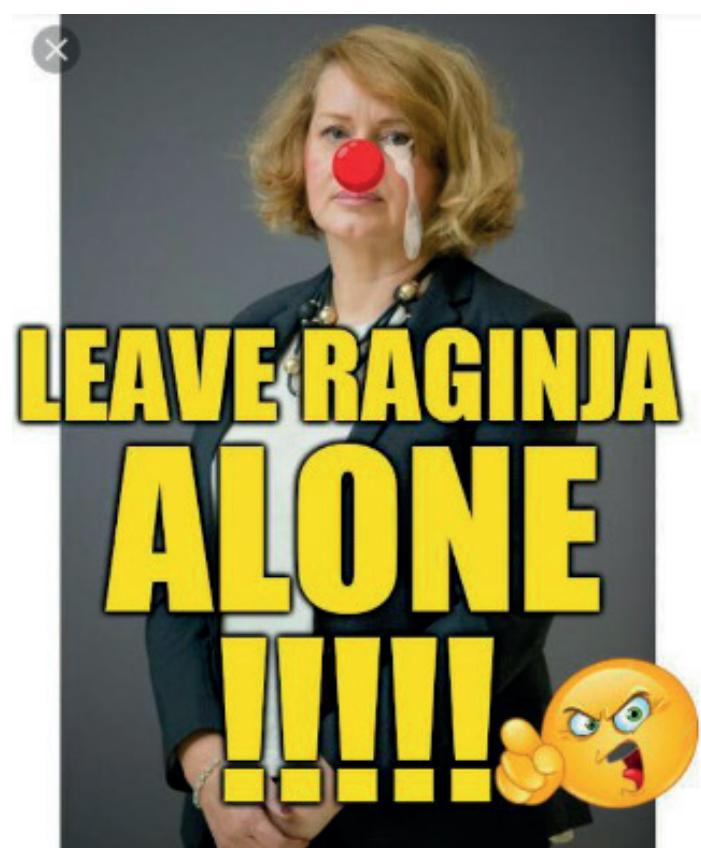
Na učestalost diskriminatorskih komentara i širenje netrpeljivosti utiče način na koji su sami sadržaji napisani, odnosno u kojoj mjeri imaju naglašen negativan kontekst prema određenim grupama ili pojedincima, odnosno ženama. Takođe, prepoznato je da se na određene teme više ili manje reaguje, te su komentari sa elementima govora mržnje zastupljeniji na sadržajima koje objavljaju stranice posvećene "zabavi", "satiri", "umjetnosti", odnosno takozvane mim stranice koje, ne otkrivajući svoj pravi identitet i namjere, kroz "humor" dijele sadržaje koji mogu biti politički ili finansijski motivisani.

Dosta često koriste se taktike upotrebe novih tehnologija za modifikovanje audio i video sadržaja, te onih za umnožavanje i širenje dezinformacija ili pogrešnih informacija u online prostoru, u cilju diskreditacije i narušavanja ugleda pojedinca, kao profesionalca i čovjeka.

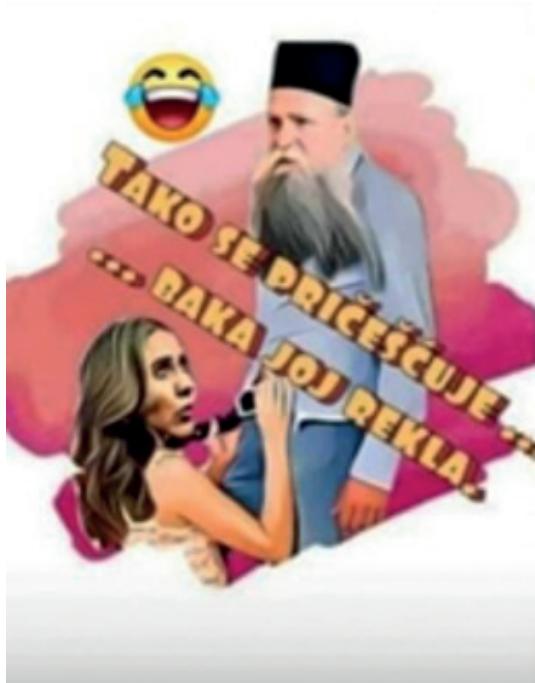
Monitoring je pokazao da čak 63% uzorkovanih mim objava sadržalo elemente izrugivanja žena u politici kroz grafičke i video modifikacije i korišćenje tehnologije. U nastavku slijedi prikaz nekih primjera ove taktike koji su se desili u posljednoj godini u Crnoj Gori, a koji targetiraju žene u političkom i javnom životu.

Grafički prikaz 5: Primjeri diskreditujućih modifikovanih sadržaja na društvenim mrežama

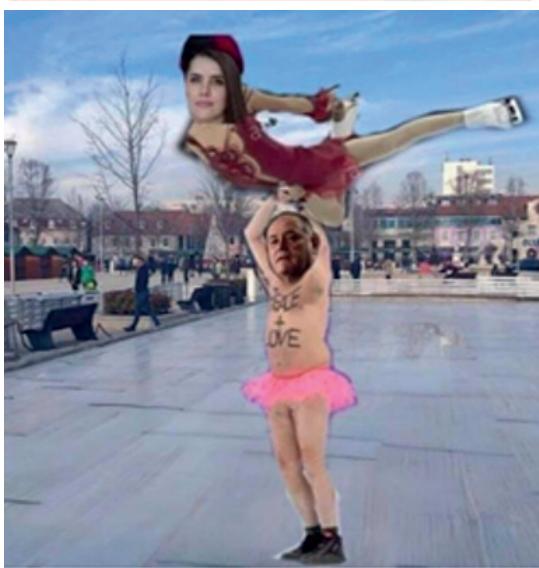

Kakvo preskakanje terapije
on Thu Like Reply

Tamara Srzentić
kad proganja djecu

„Ja sam ministarka i
nijesam dužna ništa
da objašnjavam“

Tamara Srzentić
kada je u Vladu

„Uzdržana sam.
Nemojte zaboraviti da
me zalijete ponekad“

BABAROGA
MOG
DETINJSTVA

BABAROGA
TVOG
DETINJSTVA

4.2. MEDIJI

Kao jedan od kanala širenja rodno zasnovanog online nasilja i dezinformacija javljaju se i mediji. Kada je u pitanju medijsko izvještavanje, više od polovine medijskih naslova je bilo informativnog karaktera, ali ne zaostaju ni oni koji informativnom dodaju i senzacionalistički ton.

Uzorkovani medijski sadržaji koji su podijeljeni na Facebooku sa temama o nasilju nad ženama u politici najzastupljeniji su u obliku vijesti i saopštenja, odnosno reagovanja, dok su rijetki, skoro i da ne postoje članci koji omogućavaju dublji uvid u osjetljive teme, poput intervjua sa osobama čija su prava ugrožena ili u kojima se analitički, interpretativno i argumentovano pristupa nasilju prema ženama u politici, uz iznošenje kvalifikovanih tumačenja.

Od uzorka, najviše interakcija su imali sljedeći naslovi:

- » “Vuksanović-Stanković: Žene Crne Gore neće dati državu, izdajnicima nije mjesto ovdje”, FOS Media, 1.919 interakcije
- » “Vuksanović Stanković: Mizogene poruke me neće obeshrabriti da se borim za Crnu Goru”, FOS Media, 1.860 interakcije
- » “Vuksanović-Stanković poručila Bratić: Što ste se toliko uzbudili”, Portal Analitika, 1.560 interakcije
- » “Napad DF pokušaj zastrašivanja kako se ne bih i dalje borila za građansku, uspješnu, evropsku Crnu Goru”, FOS Media, 1.461 interakcija

Autorstvo teksta pretežno pripada mediju koji je objavio, premda je zabilježena i praksa uzajamnog preuzimanja sa portala i ponavljanja identičnih priloga na različitim platformama. Ono što takođe predstavlja problem na medijskom tržištu u Crnoj Gori, koje je dosta malo i ograničeno, je i prisustvo, u neku ruku i dominacija, medija iz regionala i to najvećim dijelom iz Srbije. Na taj način, neprofesionalno medijsko izvještavanje stranih medija utiče na formiranje javnog mnjenja u Crnoj Gori i doprinosi konstruisanju nekog diskursa. CeMI je tokom lokalnih izbora u Nikšiću, u martu 2021. godine, sproveo monitoring medija sa posebnim fokusom na strani uticaj koji potiče od istih.

Monitoring je pokazao da su strani mediji bili uključeni u kampanjama diskreditacije političkih aktera, a CeMI je takođe primijetio veliki broj spin informacija. Spin informacije su prepoznate kroz nepotpune članke sa senzacionalističkim i klikabilnim naslovima i fotografijama, međutim bez šireg opisa događaja, bez navođenja izvora tvrdnjii i fotografija koja potvrđuju događaje. Na ovaj način građanima Crne Gore se plasiraju neobjektivne i neprovjerene informacije koje utiču na javno mišljenje.

Ono što treba izdvojiti jeste učestalost sadržaja nasilja nad ženama u javnom životu u rubrici posvećenoj političkim pitanjima, pa je tema nasilja prema ženama iscrpljivana političkom instrumentalizacijom, umjesto da se kontekstualizuje kao rodno nasilje koje zahtijeva odgovarajući društveni tretman i prevenciju. Ovo za posljedicu ima razvoj javne percepcije u kojoj se kao pozadina napada na žene u javnom životu javlja politička motivacija (“ona je to zaslужila” jer radi za određenu političku strukturu, i/ili “to je dio njenog posla”), kao i normalizacije online nasilja gdje se javna osuda javlja kao glavna kaznena mjera.

Imajući u vidu da su mediji jedan od kjučnih kanala komunikacije političara sa svojim glasačima, ključni partneri u vođenju političkih kampanja, bazični instrument za podizanje političke kulture u jednoj zemlji, stiče se jasna slika povezanosti medijskog izvještavanja sa snažnim uticajem koje medijsko reprodukovanje nasilja ima nad političarkama. Dodatan problem stvara činjenica da pored tradicionalnih medija, dodatni problem stvaraju i društvene mreže koje nijesu zakonski regulisane, pa žene se umnogome obeshrabruju za bilo kakvu reakciju ukoliko postanu žrtve online nasilja.

Uloga medija u borbi za rodnu jednakost bi trebalo da bude pružanje osude u slučajevima svake vrste napada na pripadnice javnog i političkog života. Ipak, nerijetko to biva samo gotova reakcija za trenutno aktuelan događaj, bez analitičkih tekstova o problemu online nasilja. Temi rodno zasnovanog nasilja se ne pristupa istraživački već se samo prenose "vruće teme" i plasirani sadržaj, bez analitičkog sagledavanja.

Svako od navedenih činjenja ili nečinjenja za rezultat ima jedno – visok stepen rodne nejednakosti u Crnoj Gori uvećan pojmom online nasilja i dezinformacija. Uprkos snažnim ženama koje se uspijevaju izboriti sa svim pritiscima i ostati aktivne u javnom i političkom životu u Crnoj Gori, nažalost, veliki broj njih iz istih razloga se ili ne osmjeri baviti željenom profesijom ili se iz iste povlače.

4.3. JAVNOST

Kada je u pitanju reagovanje javnosti na slučajeve rodno zasnovanih dezinformacija i online nasilja nad ženama, primjećuje se da je u Crnoj Gori javna osuda, koja nije prisutna u svim slučajevima, jedina reakcija i sankcija. Evidentno je da diskusija i nasilje prema ženama u okviru domaće digitalne javne sfere nerijetko biva svedena na dnevno-političko obračunavanje vlasti i opozicije, gdje se ovo nasilje instrumentalizuje kao sredstvo negativne i permanentne političke kampanje. Iako ovo pitanje iziskuje javnu debatu, društvene mreže nisu u stanju da ponude platformu za konstruktivnu diskusiju, pogotovo ne u društvu u kom adekvatan pristup problemu nasilja prema ženama ne postoji ni u drugim sferama života.

Rasprava koja se odvija na Internetu samo dodatno doprinosi banalizaciji i zanemarivanju socioloških uzročnika fizičkog i verbalnog nasilja prema ženama. Karakteristično je da svaka aktuelna tema i polemika postaju platforma za napad na političkog oponenta putem društvenih mreža, pri čemu cilj ne može biti rješenje društvenog problema koji je inicirao pokretanje rasprave, već se – nasuprot tome – postiže njegovo rasplamsavanje, diskusija se obesmišljava, a politički protivnik predstavlja kao jedina odgovorna strana za uzrokovanje problema.

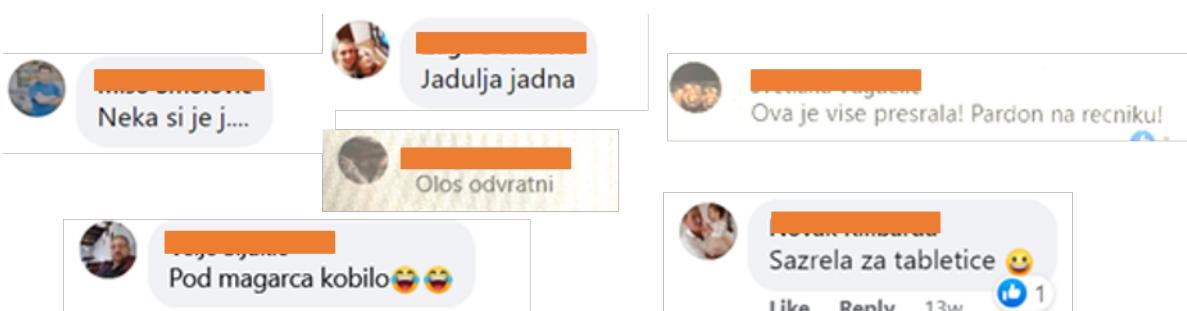
Obesmišljavanje online rasprave i nedostatak kvalitetnog društvenog dijaloga snižavaju nivo demokratske političke kulture u Crnoj Gori. Nedostatak deliberativnog konsenzusa o javnim pitanjima prijeti da podstakne agresiju da se deverbalizuje i iz virtuelnog okruženja prelije na fizički prostor.

5. ANALIZA PRISTIGLIH PRIJAVA

U okviru projekta CeMI je omogućio građankama i građanima anonimno prijavljivanje štetnih sadržaja i komentara putem web i mobilne aplikacije „Fer Izbori“. Od dana kreiranja opcije za prijavljivanje online nasilja i dezinformacija, do dana izrade ovog izvještaja - ukupno tri mjeseca, pristiglo je 10 prijava.

Sve prijave su se odnosile na neprimjerene komentare usmjereni ka poslanicama Skupštine Crne Gore, a više od polovine prijava ticalo su se komentara koji su bili objavljeni na zvaničnoj Facebook stranici jedne političke partije. U nastavku su neki od komentara.

Grafički prikaz 6: *Prijavljeni komentari na društvenim mrežama*

Kod ovakvog stanja, gdje političke partije i njihovi aktivisti na društvenim mrežama podstiču govor mržnje i netrpeljivost, posebno rodno zasnovano, postavlja se pitanje kakva se to poruka šalje građankama i građanima Crne Gore. Zabrinjava činjenica što ovakve poruke dolaze od političkih partija koje su dio vladajuće koalicije, Skupštine ili Vlade Crne Gore.

Ovom prilikom CeMI ohrabruje i poziva građanke i građane da nastave da koriste aplikaciju, te da se zajedničkim naporima stane na kraj govoru mržnje i potpirivanju netrpeljivosti u digitalnom prostoru. U cilju podizanja svijesti i informisanja građana o vrstama sadržaja koji se kreiraju i dijele na društvenim mrežama, CeMI je pripremio platformu putem koje šira javnost može pratiti sve sadržaje objavljene na Facebooku na ovu temu.⁹

⁹ Link: <https://apps.crowdtangle.com/womenfcli/boards/womeninpoliticsinmontenegro>

6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Digitalni mediji i društvene mreže su otvorile prostor za komunikaciju i pristup velikom broju informacija, ali i za iskazivanje mizoginih, nacionalističkih i seksističkih ideja. Uz sve pozitivne aspekte društvenih mreža koje omogućavaju razmjenu ideja i mišljenja, svjedoci smo da se sloboda izražavanja često zloupotrebljava i da se ovaj prostor koristi na način kojim se ugrožavaju prava drugih.

Istraživanje CeMI-ja pokazuje da u Crnoj Gori postoji prisustvo govora mržnje na Internetu. Karakteristični sadržaj govora mržnje odnosi se na političku ili ideološku pripadnost, a zatim i na nacionalnu pripadnost i na seksualno opredjeljenje, uz napade na ličnost i na fizički izgled, dok su dominantni i društveni i vrijednosni konteksti u kojima se odvija govor mržnje na internetu. Komentari na društvenim mrežama su nerijetko vulgarni, a korišćeni narativi negativni, stereotipni, ponekad okarakterisani i kao govor mržnje.

Na ovaj način, online komunikacija je obesmišljena jer ne doprinosi razvoju digitalne demokratije. Naprotiv, tehnologija se koristi za dodatno širenje netolerancije, netrpeljivosti i polarizovanja javne sfere o važnim društvenim i političkim pitanjima. Neargumentovana diskusija i kritika postala je praksa u crnogorskom društvu koje ostaje u sistemu kršenja ljudskih prava u kojem nema slobode niti pojedinca, niti društva.

Kao razlog, prvenstveno se treba osvrnuti na neadekvatnost zakonodavnog sistema u oblasti medija, posebno online i društvenih medija za koje regulativa ni ne postoji. Uočeni konteksti i narativni obrasci upućeni ženama u politici ukazuju na to da polarizacija u društvu jeste izražena, kao i da se ta polarizacija i dalje sprovodi kako putem online medijskih kanala komunikacije, tako i u sferi društvenih mreža.

Medijski neprofesionalizam i širenje govora mržnje i stereotipa u online prostoru od strane korisnika, ispoljavaju se kao simptom društvenog pesimizma i politički nestabilne situacije u državi, a istovremeno odražava krizu u oblasti ljudskih prava, koja se potom prenosi na pojedinačne živote građana.

Javna diskusija među medijskim stručnjacima najčešće se kreće od nepokolebljive istrajnosti u zahtjevima za unaprjeđenje medija, do pesimizma uslovljenog upravo društveno-političkim okolnostima. Ipak, kao jedna od najčešće zagovaranih praksi jeste ospozobljavanje građana, prvenstveno najmlađih, za kritičko tumačenje medijskih poruka.

Promjene se moraju vidjeti u čitavom društveno-političkom životu Crne Gore. Žene bi trebalo u većoj mjeri da budu birane na rukovodećim pozicijama, sa mogućnošću da donose važne političke odluke. Njihova zastupljenost u medijima treba da bude na većem i kvalitetnijem nivou, na način da se afirmiše njihov rad i postignuti rezultati. Promjene u uređivačkoj politici treba da bude takve da doprinesu kvalitetu i rodno osvještenom medijskom sadržaju. Ovim promjenama ne treba da doprinose samo žene,

već je potrebno da se čuje muški glas koji će se zalagati za ravnopravnost i afirmaciju ženske uloge u političkom životu. Osude muških političkih figura na online nasilje kojem su izložene njihove koleginice Crnoj Gori treba da budu bez izuzetka i uvijek prisutne. Institucionalna zaštita treba da bude na većem nivou, kako bi se žene ohrabrike da prijave online nasilje.

U borbi za rodnu ravnopravnost moraju učestvovati svi činioci društva i države kako bi sve one umjesto ugrožene i omražene bile uvažene i osnažene.

PREPORUKE:

ZA DRŽAVNE ORGANE

1. Potrebno je dopuniti postojeći medijski okvira kojim bi se uzele u obzir i društvene mreže, posebno u pogledu njihovog prepoznavanja i definisanja u zakonodavstvu;
2. Državne institucije treba da usvoje intersektorski i višestranački - zajednički pristup (između državnih organa i sa privatnim sektorom i OCD) i kreiraju pravne i institucionalne mehanizme za zaštitu korisnika na internetu, kako bi se doprinijelo stvaranju sigurnog digitalnog okruženja za sve;
3. Potrebno je kontinuirano sprovoditi rodno odgovorni monitoring medija i analizirati slučajeve online nasilja nad ženama, prikupljati i dokumentovati dokaze za iste u cilju procjene efikasnosti i unaprjeđenja postojećih politika rodne ravnopravnosti;
4. Potrebno je promovisati upotrebu jezika koji odražava princip jednakosti između žena i muškaraca i preuzeti odgovarajuće mjere za podsticanje korišćenja nešovinističkog i neseksističkog jezika, uzimajući u obzir prisustvo, položaj i uloge žena u društvu.
5. Državne institucije treba da promovišu i podstaknu politike i prakse u cilju sprovođenja i obezbeđivanja rodne perspektive u svim oblastima i na svim nivoima državne uprave.

ZA POLITIČKE PARTIJE

1. Potrebno je da političke partije budu obaviještene o različitim strategijama koje se koriste u raznim zemljama za uspostavljanje uravnotežene participacije žena i muškaraca u izabranim predstavničkim tijelima, te da uspostave uravnoteženu participaciju žena i muškaraca na položajima gdje se donose odluke unutar partitske strukture;
2. Potrebno je razviti i uspostaviti programe mentorstva, izgradnje samopouzdanja, programe vođenja i obuke za žene koje razmatraju ulazak u političko i javno odlučivanje;
3. Potrebno je organizovati edukativne treninge i seminare kako bi se žene u politici informisale i edukovale o njihovim digitalnim pravima i mehanizmima zaštite;
4. Potrebno je edukovati i senzibilisati muškarce o pravima žena i negativnom uticaju online nasilja nad njima.

ZA ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

1. OCD bi trebale da sprovedu kampanje za podizanje svijesti o digitalnim pravima i načinima zaštite ljudskih prava na internetu;
2. OCD bi trebalo da unaprijede svoje kapacitete prilagođavanjem i upotrebom više digitalnih alata u svom svakodnevnom radu, te da povećaju svoje funkcije monitoringa kako bi skrenule pažnju na dezinformacije, govor mržnje i diskriminaciju u cilju unaprjeđenja transparentnosti, odgovornosti i inkluzije;
3. OCD bi trebale da promovišu rodno osjetljivu medijsku pismenost građana, posebno mlađih generacija, te kroz edukativne kampanje da obrazuju građane da odgovorno pristupaju različitim oblicima medijskih sadržaja;
4. OCD bi trebale sprovoditi medijsku kampanju kojom se osnaže žensko liderstvo i stvaranje sigurnijeg digitalnog okruženja na nacionalnom i međunarodnom nivou

ZA MEDIJE

1. Potrebno je uspostaviti regulativu u smislu registracije i obaveznog impresuma medija, naročito onih koji nastaju prije izbora, kako bi postojala odgovorna osoba i po osnovu toga se pokrenuti postupak prema nekome, jer u suprotnom nema na koga da se adresira i pokrene bilo kakva procedura (preoblikovati).
2. Mediji treba da usvoje interne standarde i prakse kojima se promoviše rodna ravnopravnost, nestereotipno prikazivanje, uloga i vidljivost žena i muškaraca, izbjegavanje seksističkog izvještavanja, jezika i sadržaja koji bi mogli dovesti do diskriminacije na osnovi pola, podsticanja mržnje i rodno zasnovanog nasilja;
3. Potrebno je organizovati edukativne treninge i seminare o medijskoj etici, rodno senzitivnom izvještavanju i novinarstvu orijentisanom ka rješenju (solution journalism);
4. Medijima bi trebalo pružiti podršku u vidu edukacija o dezinformacionim kampanjama, i alatkama za prepoznavanje dezinformacija i lažnih vijesti;
5. Mediji bi trebali da uspostave međusektorsku saradnju sa OCD u sprovođenju istraživanja u borbi protiv dezinformacionih i diskreditujućih kampanja na internetu;

Aneks 1: Leksikon pojmova

Botovi su softverski roboti/agenti koji su programirani da samostalno rade na internetu često oponašajući ljudsku aktivnosti na društvenim mrežama, pa je korisniku sa druge strane mreže teško utvrditi da li je to nalog kojim upravlja ljudsko biće ili je automatizovan. Pojam se koristi da označi i osobe koje kreiraju lažne profile na društvenim mrežama putem kojih popularizuju svoje stavove i interes, a napadaju one sa kojima se ne slažu.

Cyber nasilje je svako nasilje izvršeno korišćenjem digitalnih tehnologija, slanje zlonamjernih poruka. Ono predstavlja široku kategoriju u koju spadaju mnoge vrste maltretiranja putem Interneta, ali se generalno odnosi na održiv i stalan obrazac povrijedjujućih ili prijetičih internetskih poruka poslatih s namjerom da nekome nanesu štetu.

Cyber proganjanje je svako korišćenje interneta i digitalnih tehnologija za špijuniranje i uznemiravanje druge osobe. Ono predstavlja posebno ozbiljan oblik maltretiranja putem Interneta koji se može proširiti i na prijetnje fizičkim povredama na ciljanu metu. Može uključivati praćenje, lažne optužbe, prijetnje i često je praćeno offline praćenje. To je krivično djelo i za počinjoca može rezultirati zabranom prilaska, pa čak i zatvorom.

Deepfakes su digitalno izmijenjene slike i video zapisi koji koriste vještačku inteligenciju za kombinovanje stvarnog izvornog materijala sa proizvedenim sadržajem za stvaranje hiperrealističnih prikaza pojedinaca koji govore ili rade stvari koje se nisu dogodili.

Dezinformacija je lažna ili pogrešna informacija koja je kreirana ili podijeljena sa namjerom da izazove štetu ili korist počinjocu. Namjera da se izazove šteta može biti usmjerenog ka pojedincu, grupi, ili instituciji.

Doksovanje se odnosi se na čin otvorenog otkrivanja osetljivih ili ličnih podataka o nekome bez njihovog pristanka u svrhe da ih osramoti ili ponizi. To može da varira od širenja ličnih fotografija ili dokumenata javnih ličnosti do dijeljenja sačuvanih ličnih poruka pojedinca u privatnoj grupi na internetu. Ključ je nedostatak pristanka žrtve. Doxing takođe predstavlja vrstu **online sramočenja (online shaming)**.

Influencerske (uticajne) kampanje su djelovanja organizovanih državnih ili ne državnih aktera sa ciljem da se utiče na domaće ili strano javno mišljenje, najčešće kako bi se postigli strateški ili geopolitički interesi. Ove vrste kampanja sve više koriste niz dezinformacionih taktika sa ciljem manipulacije javnim mnjenjem i podrivanja integriteta informacionog okruženja.

Izopštavanje je čin namjernog izostavljanja nekoga. Izopštavanje postoji u situacijama ličnog maltretiranja, ali se takođe koristi na mreži za ciljanje i maltretiranje žrtve.

Junk news uključuje objavljivanje propagandnih i ideološki ekstremnih, hiperpartijskih ili konspirativnih političkih vijesti i informacija pod maskom pružanja vjerodostojnih informacija. Izraz uključuje novinske publikacije sačinjene od lako provjerljivog lažnog sadržaja ili komentare predstavljane kao činjenične vesti. Komercijalno motivisane neželjene vijesti - tj. novac, visoko podijeljen mamac za klikove sa niskim standardima novinarske produkcije-predstavlja ogroman i uglavnom neistražen medijski ekosistem.

Kompjuterska propaganda je upotreba algoritama, automatizacije i ljudskog kuriranja za namjernu distribuciju obmanjujućih informacija preko mreža društvenih medija. Računarska propaganda uključuje učenje od i oponašanje stvarnih ljudi kako bi se manipulisalo javnim mnjenjem na različitim platformama i mrežama uređaja.

Koordinisano neautentično ponašanje je kada pojedinci ili grupe zajednički djeluju kako bi pogrešno naveli druge o tome ko su i šta rade. Ovdje je ključno organizovano i obmanljivo ponašanje aktera, a ne suština sadržaja koji dijele isti.

Lažno predstavljanje je kada neko napravi lažni profil u ime druge osobe ili hakuje njen nalog. Cyber nasilnik pretvara se da je njegova ili njena žrtva na mreži i narušava ugled žrtve.

Maskiranje se dešava kada nasilnik stvara izmišljeni profil ili identitet na mreži sa isključivom svrhom da nekoga maltretira putem Interneta. To bi moglo uključivati stvaranje lažnog email naloga, lažni profil na društvenim mrežama i odabir novog identiteta i fotografija, kako bi se prevarila žrtva. U ovim slučajevima nasilnik je neko koga žrtva dobro poznaje.

Mim stranice su nepersonalizovani profili kreirani na društvenim mrežama koji prenose određene poruke na satiričan i duhovit način, kroz parodiju, šalu ili neki oblik društvene, političke ili druge kritike. Konkretno, **mim** označava sadržaj zasnovan na jednom konceptu (najčešće slika sa tekstom ili video) koji korisnik mijenja i proslijeđuje u online prostoru ne modifikujući osnovnu strukturu i prepoznatljivost tog sadržaja.

Neautentični akteri su pojedinci ili organizacije koje djeluju tako da pogrešno navode druge o tome ko su i šta rade.

Osvetnička pornografija je svako neovlašćeno dijeljenje sadržaja putem interneta, ali i prijetnje dijeljenjem eksplisitnog sadržaja sa seksualnim karakterom kako bi se žrtve osramotile i ponizile.

Pogrešna informacija je lažna informacija koja je podijeljena bez namjere da nekom nanese štetu ili nepravdu. U nekim slučajevima, akteri mogu nenamjerno da dijele dezinformacije misleći da su one tačne.

Prevara je slična doksovanju, sa dodatnim elementom obmane. U ovim situacijama, nasilnik će se sprijateljiti sa njihovom metom i „uljuljkati“ ih u lažni osećaj sigurnosti. Nakon što nasilnik zadobije poverenje svoje mete, zloupotrebljavaju to povjerenje i dijele tajne i privatne podatke žrtve trećoj strani ili više trećih strana.

Preziranje/ocrnjivanje se odnosi na čin nasilnika koji širi okrutne informacije o svojoj meti putem javnih postova ili privatnih poruka kako bi uništio njihov ugled ili odnose s drugim ljudima. U ovim situacijama nasilnik ima tendenciju da ima lični odnos sa žrtvom, bilo kao poznanik ili kao prijatelj.

Prženje je vrsta maltretiranja na mreži koja predstavlja objavlјivanje ili direktno slanje uvreda i psovki do njihove mete. „Prženje“ je slično troovanju, ali će obično biti direktniji napad na žrtvu da bi je podstakao na svađu na mreži.

Trovanje podrazumijeva namjerno ometanje komunikacije koja se odvija preko interneta. To obuhvata namjerno iznošenje netačnih informacija, potpirivanje neargumentovanih rasprava, vrijeđanje po bilo kom osnovu, kao i ostale vidove provokacija u cilju izazivanja reakcija i komentara kod ljudi. **Internet trolovi** su ljudi korisnici internetskih platformi koji namjerno uznemiravaju, provociraju ili zastrašuju druge, često da bi odvukli pažnju i podrivali neslogu. Trolovi mogu djelovati kao pojedinci i u tom svojstvu širiti govor mržnje. Trolovi takođe mogu biti uključeni u koordinirano neautentično ponašanje.

Zlonamjerna informacija je tačna informacija koja je podijeljena sa namjerom da izazove štetu ili korist počiniocu, često podrazumijeva objavlјivanje privatnih podataka u javnosti.

